

ФЕНОМЕН ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В НАРАТИВАХ ДУХОВНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ

планетарного масштабу – екологічні, ядерної безпеки, боротьби з хворобами століття, формування єдиного інформаційного поля, виходу на рівень сучасного досягнення цивілізації та культури. Зазначені об'єктивні процеси гостро обумовлюють необхідність глибинних трансформацій стилю та форм мислення, розуміння єдності життя на Землі, аналізу соціальної та духовно-культурної практики і на основі цього прогнозування та творення майбутнього. Методологічною парадигмою сучасної діяльності людини має стати творчість.

1. Дзик А.П., Сорока О.М. Осіння скрипка Поля Верлена // *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. – 1996. – № 5. – С. 25 – 28.

2. Кочур Г. Друге відлуння. Переклади. – К.: Дніпро, 1991. – 558 с.

3. Лукаш М. Від Боккаччо до Аполлінера. Переклади. – К.: Дніпро, 1990. – 509 с.

4. Наливайко Д. Поль Верлен по-українськи // *Дніпро*. – 1996. – № 8. – С. 144 – 151.

5. Ніколенко О. “Музика вірша” і “пейзажі душі” в ліриці французьких і українських символістів // *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. – 2000. – № 4. – С. 16 – 28.

6. Ніколенко О. “Некоролівське” життя “короля поетів” (Життєвий шлях Поля Верлена) // *Поезія французького символізму: посібник для вчителя*. – Харків: Веста: Видавництво “Ранок”, 2003. – 144 с. – С. 63 – 93.

7. Правура Л. “Ячать хлипкі хрипкі скрипки...” Урок вивчення поезії Поля Верлена // *Зарубіжна література в навчальних закладах*. – 1990. – № 9. – С. 32 – 35.

8. Пронкевич О. Поль Верлен // *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. – 1998. – № 7. – С. 37 – 39.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2009

УДК 159.955

Тетяна Дяк, аспірантка Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ФЕНОМЕН ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В НАРАТИВАХ ДУХОВНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ

У статті досліджується творче мислення в педагогіці та філософії освіти.

Ключові слова: синектичне мислення, творчість, онтологія, міф, контингентність, екзистенціалізм, абсолютизм.

Вступ. Проблема дослідження творчого мислення є такою, що виходить за межі традиційних уявлень про пошуки системно-онтологічної складової самої парадигми або ж її концептуального інваріанту в педагогіці. Як правило, твори дослідників сутності творчості часто критикуються за їхню відверту суперечливість. Також розповсюджені думки про їх заангажованість ідеєю “несистемного мислення” при одночасному відстоюванні своєї системної позиції.

Постановка завдання. Такий підхід до творчості і творчого мислення будуються на зовнішньому сприйнятті даної проблеми, на “незручній поверхні” текстових конструкцій, які не дозволяють втримати увагу на певних “послідовностях”, “узагальненнях”, “висновках”. Разом з тим відомо, що розробки з цього напрямку всіляко уникали завершених методологічних конструктів, оскільки вбачалось обмеження

свободи думки і мислення. Тому один з продуктивних шляхів до творчої педагогіки, до її “творчої майстерні”, – це входження в творчо-іраціональний світ мислителя, його креативи. Як він здійснюється?

Основна частина. Звісно, що заради такої мети слід перебудувати своє власне мислення – відтворити в ньому особливі “точки спостереження”, в яких би віддзеркалювалися динамічні центри і траєкторії руху творчих думок, настроїв, емоційних збуджень. Така мислелітальність в сучасній психології має назву сюнейдетичної діяльності, яка відновлює у своїх правах висхідну давньогрецьку словоформу поняття свідомості як спільного відображення через обмін образами минулого, майбутнього і самих себе. Сюнейдетична форма мислення притаманна творчій духовно-інтелектуальній діяльності, творчій уяві інтерсуб'єктивних зусиль зрозуміти “іншого через себе”, виявити в

ФЕНОМЕН ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В НАРАТИВАХ ДУХОВНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ

“іншому” те, що спонукає до взаєморозуміння, до комунікативного виразу “іншомовної” структури трансляції смислу [4, 121]. Увійти в такий стан розуміння креативно-екзистенційних міркувань можливо за допомогою прийомів, так званого, синектичного мислення, яке полягає в здатності індивіда до розумових трансформацій “знайомого в незнайоме” і, навпаки, – “незнайомого в знайоме”, у поєднанні при цьому несумісних речей: належного і протилежного, корисного і негативного і т.п. Іншими словами – увійти в “життєвий світ” особистості. Прикладом давнього втілення синектичного мислення у практику філософування є буддизм [4, 124], або духовна практика неоплатонічного християнства. Іншими словами, синектичне мислення є способом внутрішнього самоаналізу.

Справа полягає саме у здатності мислити синектично, “внутрішньо”, екзистенційно. В літературі по даній проблемі висловлюється сподівання, що вже незабаром буде здобутий “привілей відверто зізнаватися”, що справа зовсім не у вирішенні проблем, а в мистецтві “зображення життя якомога менш природним і якомога більш таємничим та проблематичним. Тоді і головний “недолік” філософії – величезна кількість запитань і повна відсутність відповідей – вже не буде недоліком, а перетвориться на достоїнство” [7, 210]. По цьому принципу відбулося формування розмаїття підходів до вирішення проблем творчого мислення в педагогіці та філософії освіти.

Отже, “мистецтво зображення життя якомога менш природним і якомога більш таємничим і проблематичним” – це і є мистецтво творчого (синектичного) мислення. Мислити творчо означає здатність індивіда до розумових трансформацій “знайомого в незнайоме” і, навпаки, “незнайоме в знайоме”, поєднуючи при цьому несумісні речі (належне і протилежне, позитивне і негативне, корисне і негативне, динамічне і статичне тощо). Звичайно, мислитель, творець висловлює свою особисту думку, та саме вона і дає підстави, щоб вважати свою позицію наближеною до мислення як творення нового.

Європейський дух культури 20 – 30-х років минулого століття засвідчив початок переходу дійсності із стану “самозрозумілості і самоочевидності” в стан “контингентності” [1, 83]. Кожний мислитель усвідомлював власну творчу потенцію і відмічав її в інших. Така особистісна творча спостережливості, загострене відчуття кожним представником креативних мислительських стратегій “утилітарності” (проти якої вони

виступали на всіх рівнях можливої наявності примітивізму), розуміння творчості як інструмента дії і відповідальності, дозволили їм використати міф у суто онтологічному значенні на загальному тлі відмежування від наукових істин.

В даному плані зазначимо, що жодна наука не може перебирати на себе функції світогляду, які притаманні філософії. Але міф і наука мають спільну модальність – вони контингентні. Міфос і Логос укорінені на “безкінечному полі можливостей”, яке є витоком одночасно і для міфічного сюжету, і для наукової гіпотези. Але ж і міф, і гіпотеза стають стимулом для творчого розгляду дійсності під кутом зору контингентності. В цьому випадку контингентність набуває ознак онтологічності, а як зазначає К. Хюбнер, “онтології взагалі контингентні”: “Історичній ситуації, в якій ми сьогодні знаходимося, належить не тільки те, що ми практично (теоретично це не пояснюється) рухаємося по колу альтернативних онтологій, їхніх метафізичних рефлексій і саморефлексій, також як і за їхньою допомогою організованого досвіду, але також існуємо в міфологічних (релігійних, естетичних) формах життя і мислення, які ... далеко виходять за межі ... досвіду виникнення онтологій” [6, 170]. Що і спостерігаємо сьогодні в створенні нових креативів мислення в педагогіці.

Тож не дивно, що саме філософія екзистенціалізму намагалася розірвати “чарівне коло” альтернативних онтологій, їхніх метафізичних рефлексій і саморефлексій шляхом відвертого “ігнорування” філософських систем позитивістської і догматичної орієнтації. Можна ще сказати і так: екзистенціалізм набував досвіду творчого мислення через синектичне мислення; щоб протистояти офіційній філософії і “науковим істинам”, йому треба було знайоме перетворювати на незнайоме, навіть на таке, що не пізнається, з однією лише метою – відкрити нове бачення буттєвих сторін світу. І той, хто в змозі це зробити слідом за екзистенціалізмом, той його зрозуміє. Пізнати сутність онтології адекватно можна лише тоді, коли ти її обрав і живеш нею, але тоді ти вже розмовляєш не науковою, а міфологічною мовою (процес переходу із Міфу в Логос ніколи не може бути завершеним, отже, претензії на остаточне обґрунтування онтології завжди є уявними). Зокрема, ранній екзистенціалізм не обґрунтовував свою власну “онтологію”, він її обрав і жив нею. Такий шлях він пропонує і тим, хто хоче бути його “співрозмовниками” (якщо вже не однодумцями!), співмірними у визначенні сенсу буття “Я” [4, 87].

ФЕНОМЕН ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В НАРАТИВАХ ДУХОВНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ

Для нас сьогодні це надзвичайно важливо в процесі побудови стратегій інноваційного мислення в педагогіці.

Отже, творче (синектичне) мислення споріднено-контингентне і на цьому підґрунті – генетично-онтологічне, але не інваріантне до інших: кожне з них посідає своє місце у креативі інтелектуальних напрацювань. Право на дослідження педагогіки творчими прийомами надається зокрема тому, що: “Усяке творення є творення із нічого... кожного разу в голову приходить нова думка, і кожного разу нову думку, яка на мить здалася блискучою і чарівною, треба відкидати як непотрібний мотлох. Творчість є безперервний перехід від однієї невдачі до іншої. Загальний стан творця – невизначеність, невідомість, невпевненість у завтрашньому дні, зашарпаність” [7, 72 – 73]. В цьому і полягає докорінна відмінність екзистенціалізму від інших філософських напрямів.

Попередньо можна припуститися до такого способу розмірковування, коли творчість слід розуміти й одночасно відчувати її “дихання” лише завдяки їй самій. У такому випадку відкривається шлях до нарративного аналізу будь-яких навчальних текстів, які постають перед нами як способи самовираження авторської думки, притаманні внутрішній структуризації світу і самої себе. Власне, через наратив “життєвого світу” екзистенцій на творчість створює художньо-філософський образ свого розуміння дійсності, онтологічний зміст якого розгортається ним з позицій контингентності – оцінки дійсності з точки зору співвідношення необхідності і можливості [1, 88].

Усвідомлення мислителем-творцем контингентності дійсності стає для нього основою нового бачення світу всупереч вже існуючому. Якщо даний світ є лише випадковим фрагментом безкінечного поля можливостей (“необмежених можливостей”), якщо сфера природних фактів не отримала вищого виправдання і повного визнання (певною мірою – санкцій на їх визнання), то фактичність світу стає стимулом для оцінки і критики дійсності з погляду можливості та з погляду втілення можливості, вичерпання поля винаходів і конструкцій. У такому випадку контингентність стає мотиваційним чинником творчої потенції індивіда. І якщо це віднести до формування творчо-інтелектуальних поглядів у педагогіці, то стане зрозумілим, чому в них переосмислюється дійсність в усіх її аспектах, чому категорійні співвідношення “можливості неможливого” та “необмежених можливостей” стали контингентним виявом буття.

Що ж тоді може бути предметом дослідження

в творчості представників педагогіки, філософії освіти, філософії в цілому?

В першу чергу, нарративний аналіз, що вміщує у собі образність творчого мислення, здатний найбільш виразно відображати насичені смислами і змістовими суперечностями задуми, їх нарративні форми побудови текстів. Зокрема в екзистенційній філософії Л. Шестова можна виділити два найбільш суттєвих ядра адверсії, тобто того, що найбільше привертає дослідницьку увагу. Перше – це контрадикторні фрагменти шестовської філософії, які містять у собі відкрито суперечливі положення, що обминають межі логічної інтерпретації. Друге – це творчі екзистенціали, за допомогою яких мислитель вибудовує семантичні каркаси всього розмаїття своїх суджень. Звичайно, це не всі аспекти шестовського філософування, але це те, без чого творчість втрачає свою неординарність, своє екзистенційне філософське обличчя.

Що стосується сприйняття контрадикторних фрагментів текстів мислителя, то треба мати на увазі його творчу готовність вдаватися до інтелектуальної “гри в абсурд”, міняючи місцями на “дошці мислення” здоровий глузд і безглуздість, впорядкованість і безладність: “Сьогодні панує в тобі здоровий глузд, і солодке є для тебе вищим законом. Але завтра ти проженеш і розсудливість, і смисл, здружишся з безглуздом і нісенітницею і, можливо, навіть, полюбиш гірке” [7, 163].

Екзистенціали утворчості “багатофункціональні”, різнопланові і охоплюють майже все сузір’я думок кожного представника творчості мислителя. Той, хто читає або знайомий з їх творами, повинен володіти глибокою інтуїцією, щоб серед інколи незвичних текстових поворотів впізнати у слові чи фразі саме екзистенціал, зрозуміти, яке значення він має в узгодженні форми і змісту певного твору, певної творчої дії.

Творчі екзистенціали виглядають семантичними носіями креативу невідомого, що у відповідному контексті перетворюється на життєво-буденне відоме. Про це може свідчити, наприклад, урок, лекція, які проводяться в навчальному процесі.

Слід зазначити, що в наративах екзистенціалізму йдеться не про сліпу віру, а про віру як інший вимір творчого мислення. Отже, віра не мовчазна таїна, а сповіщає про себе світові мовою розуму, мовою мисленнєвого дискурсу. І саме тут відбувається метаморфоза самовиявлення віри, яку можна назвати парадоксальністю думки, іронією, до якої постійно звертається творча особистість. Інколи це

ФЕНОМЕН ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В НАРАТИВАХ ДУХОВНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ

приводить до “розуміння навпаки”. Творча думка зустрічає величезні труднощі у своєму висловлюванні, і це породжувало й породжує багато непорозумінь. Складність полягає в неможливості виразити словами те, про що думає творець. “Людська мова надто раціоналізована, надто пристосована до думки, народженої гріхопадінням – пізнанням добра і зла. Думка, яка спрямована проти загальнообов’язковості, мимоволі сама набирала форми загальнообов’язковості. І це давало легку зброю в руки критики” [4, 96]. Власне, ці слова актуальні і для сьогоденних суперечок про творчість.

Повсюдно поширені суперечності в такого роду судженнях не можна вважати класичними суперечностями. Природа їхнього існування криється не у специфіці висловлювань, а в обмеженості семантико-синтаксичних конструкцій людської мови, яка в цілому зорієнтована на прагматичну діалогізацію міжлюдських стосунків. Але монологічна (індивідуально-нарративна) форма висловлювання, до якої вдається творець, художник, педагог, потребує значно складнішої смислової і граматичної артикуляції для адекватного вираження думок та почуттів (на це звернув увагу ще М. Бахтін). І як спосіб такої артикуляції вибирається радикальне “загострення думки” у вигляді зіткнення тексту і контексту, експліцитного та імпліцитного, що сприймається більшістю не інакше, як парологізми. Проте там, де логіка повинна “працювати” на творче мислення, ретельно добираються релевантно-логічні судження, які цілковито відповідають бажанню донести свою думку до споживача. Цьому прагненню підпорядковані майже всі контрадикторні протилежності, що мають місце у творчому мисленні.

Абсолют не допустить надмірних випробувань для віруючої людини, а якщо щось і сталося в її долі надмірне, надлюдське, невідоме, то він дасть полегшення, щоб людина змогла витримати потрясіння. Щоб таке відбулося, в це треба вірити вірою незаперечною, бо творчий розум відмовиться слугувати і в останню мить він підказує людині метафізичний шлях до самопізнання своїх творчих можливостей, шлях до віри. Звичайно, для творчого мислення така дуальність розуму і віри неприйнятна, оскільки обминає питання наявності “латентного розуму” в “усвідомленій вірі”. В цьому аспекті Е. Гуссерль суто метафізичні питання ставить поряд з питаннями про можливості творчого розуму, які здатна використовувати людина: “Разом із зростанням і постійним удосконаленням влади

пізнання над Всесвітом людина придбає безмежно зростаюче панування над навколишнім практичним світом. Воно включає і панування над реальним середовищем, оточуючим людство, і панування над собою та іншими людьми, і всезростаючу владу над своєю долею. Людина уподібнюється Богу” [4, 186].

Таким чином, і релігійний екзистенціалізм, і феноменологія у відстоюванні власних філософських поглядів стосовно творчості і творчого розуму апелюють до поняття абсолюту, приписуючи йому метафізичні властивості то “таїнства прилучення”, то “телеологічного джерела світового (абсолютного) розуму”. Саме він володіє абсолютною творчістю. При цьому обидві течії залишаються кожна на своєму “творчому полі”, підкреслюючи важливість думок про абсолют. Тут слід зважити на деякі міркування відносно суперечливості розуму. Зрозуміло, що будь-який абсолют є таким, як ідеальна конструкція, як витвір нашого розуму. Та і сам розум є ідеальним утворенням. Всякий абсолют є вихід за межі матеріального світу. Якщо абсолют і виконують пізнавальну, регулюючу та інші функції творчості, то вони відіграють саме таку роль тільки серед мислячих істот. А тому мислячі істоти, тобто люди пізнання і науки, повинні усвідомлювати значення таких абсолютів у матеріальному світі [5, 261]. Вони з’являються внаслідок відмови від цього світу, його заперечення.

Висновки. Чому ж тоді творчий розум, який належить нам, нашому “життєвому світу”, а значить не чужий цьому світові, претендує на роль абсолюту? Якщо правильним є попереднє міркування щодо потойбічності абсолюту, тоді розум не є абсолютотом. А якщо він є абсолютотом, тоді він нам не належить. Очевидно, що ні те, ні інше припущення не є повною мірою правильним. Вони лише фіксують дві межі, в рамках яких може відбуватися наша рефлексія стосовно природи творчої діяльності розуму. Особливо, коли мова йде про педагогічну діяльність і виховання творчих здібностей особистості.

1. Блюменберг Х. *Жизненный мир и технизация с точки зрения феноменологии* // *Вопросы философии*. – 1993. – №10. – С. 69 – 92.

2. Гуссерль Э. *Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология* // *Вопросы философии*. – 1993. – № 7. – С. 70 – 81.

3. Кремень В.Г. *Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум*. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ НЕЗАДОВОЛЕННЯ ТА ГНІВУ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

4. Петрушов В.М. Європейський адогматизм: метафізики // *Вопросы философии*. – 1997. – №7. – С. 164 – 175.
5. Скотний В.Г. Філософія освіти: історико-філософська ретроспектива, сучасні інтенції. – Харків, 2007. – 376 с.
6. Хюбнер К. Рефлексия и саморефлексия // *Вопросы философии*. – 1997. – №7. – С. 164 – 175.
7. Шестов Л. Апофеоз беспочвенности: Опыт адогматического мышления. – Л.: Изд-во Ленинград. Ун-та, 1991. – 214 с.
8. Шестов Л. На весах слова // *Соч. в 2-х т.* – М.: Наука, 1993. – С. 11 – 84.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2009

УДК 130.2:316.28:008

Анастасія Яворська, аспірантка кафедри англійської філології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ НЕЗАДОВОЛЕННЯ ТА ГНІВУ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У даній статті досліджуються прямі висловлювання, тобто такі, які характеризуються експліцитним вираженням незадоволення/гніву.

Ключові слова: незадоволення, гнів, семантична структура, семантичний компонент (сема), структурно-семантичний аналіз, прямі та непрямі висловлювання.

Актуальність проблеми. У сучасній лінгвістиці можна знайти достатню кількість досліджень, присвячених емоціям (Вежбицкая 1996, 2001; Шаховський 1983, 1987; Шингаров 1971, Додонов 1978, Болотов 1981, Ізард 1980), а особливо, вивченню позитивних емоцій, які вважаються і “сприймаються як мовна норма” [6]. У даній статті розглядається інший бік емоцій dark side of emotions [6], тобто негативних. Щодо кількісного складу кожна одиниця даної системи представлена нерівномірно: згідно з дослідженнями вчених, найширше в мові відображається негативно-емоційний стан гніву, і найменше – пригнічений стан. У цьому плані, згадані одиниці перебувають у такій послідовності: гнів, страх, смуток, зневага, незадоволення, роздратування, пригнічений стан [6].

З поміж усіх елементів, які формують систему негативної емотивності (зневага, смуток, страх, пригнічений стан), ми зосередимо свою увагу на таких одиницях негативного спектру як ‘anger’ та ‘annoyance’ (“гнів” та “незадоволення”).

Гнів психологи відносять до базових емоцій. Відомо, що англійцям як нікому властива стриманість і контроль над своїми емоціями, це, як стверджує Нікішина, – “основні елементи

англійської моделі поведінки” і “єдине, що може вивести з себе істинного англійця, – це вульгарна і недостойна поведінка інших...” [8].

Мета статті – аналіз структурно-семантичних особливостей засобів вираження незадоволення та гніву сучасній англійській мові, а також їх мовна реалізація у творах сучасних англійських та американських авторів.

Об’єктом дослідження були дієслівні синонімічні ряди “to anger/to annoy”.

Матеріал дослідження: статті тлумачних словників; сучасна англійська та американська література.

Методи дослідження: компонентний аналіз семантичної структури слів, які виражають незадоволення (annoyance) та гнів (anger) у сучасній англійській мові на основі словникових дефініцій синонімічних груп дієслів “to anger”/“to annoy”; контекстологічний аналіз.

Структурно-семантична особливість різних частин мови проявляється у кількох напрямках – словотвірної, змістової та компонентної структури [6].

Проблема емоційності на морфологічному рівні розглядалась у роботах вчених О. Есперсена, Г. Морчепда, І. Арнольда та інші. Розглядаючи проблему емоційності, зумовленої словотвірними засобами, О. Есперсен зазначає, що суфікс **-ish**